

Niettemin was Huygens als een van de meest vooraanstaande wetenschappers van Europa zeer standsbewust. Er is een gelegenheid geweest dat Huygens zich op minder mooie wijze liet kennen: toen hij de man die hij zag als zijn technisch assistent, Nicolaas Hartsoeker, wilde beletten zich te emanciperen tot een volwaardig natuurfilosoof. Het zou Hartsoeker uiteindelijk toch lukken. Maar het sociale onderscheid tussen natuurfilosoof en ambachtsman, oftewel tussen wetenschap en techniek, was wel degelijk van kracht.

De winst van *The Mindful Hand* is dat de nauwe samenhang tussen de technische kant van de wetenschap enerzijds en de systematisch-onderzoekende kant van de techniek anderzijds heel mooi zichtbaar wordt. De vraag die wat minder uit de verf komt (en dat doet zich vooral voelen in het overigens zeer goede stuk van Dijksterhuis) is hoe het kwam dat Descartes en andere natuurfilosofen zo'n ontvankelijkheid voor het technische handwerk hebben kunnen ontwikkelen. Niettegenstaande deze beperking geven de essays in het boek bij elkaar een samenhangend beeld. Een kritische kanttekening ten slotte: het boek wordt ontsierd door William J. Ashworth die in zijn artikel het werk van de befaamde historica Margaret Jacob op een hoop gooit met dat van een Koude Oorlog-ideoloog. Zo wordt polemiek onheus en onzakelijk.

Chunglin Kwa
Universiteit van Amsterdam

Karel Steenbrink, *Catholics in Indonesia, 1808-1942: A documented history. Vol. 2. The spectacular growth of a self-confident minority, 1903-1942*. Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde 232 (Leiden: KITLV Press, 2007) 634 p. ISBN 90-6718-141-2

Hoewel het geen islamitisch land is, kent Indonesië de grootste moslimbevolking ter wereld. Daarbinnen vormen de katholieken een kleine minderheid. Zij vormden slechts 1,2 procent van de totale bevolking omstreeks 1940. Deze kleine minderheid heeft echter een stem laten horen in het maatschappelijke leven, die veel luider is geweest dan de getsalmatige verhoudingen doen vermoeden. Er is bovendien geen bevolkingsgroep in Indonesië waarvan de geschiedenis, althans tot het einde van het koloniale tijdperk, zo nauwkeurig is opgetekend als die van de katholieken. Dat is de verdienste van Karel Steenbrink, voorheen hoogleraar in de theologie aan de Universiteit Utrecht. In 2003 verscheen het eerste deel van zijn *magnum opus Catholics in Indonesia* dat de periode 1808-1903 bestreek en de katholieken als een nogal bescheiden groepering in de negentiende-eeuwse samenleving afschilderde. Thans ligt deel twee voor ons dat de lijn doortrekt tot aan de Japanse bezetting en de katholieken juist als een heel assertieve zuil in de laatkoloniale maatschappij neerzet.

Dit is ouderwets gedegen geschiedschrijving, welhaast in de traditie van de kroniek die geen gebeurtenis of persoon onbesproken laat of saillant detail overslaat. Het gaat Steenbrink in eerste instantie om het vastleggen van de historische feiten, onttrokken aan tal van primaire bronnen. Niet voor niets wordt in de ondertitel nadrukkelijk gesproken van een *documented history*, waarbij de argeloze lezer zich afvraagt of het tegenovergestelde, een *niet-gedocumenteerde* geschiedenis wel zo zinvol zou zijn.

Na enkele inleidende hoofdstukken over de organisatorische opbouw van de katholieke kerk in de kolonie en de snelle aanwas van gelovigen, met name in de jaren

twintig, neemt Steenbrink ons mee naar een achttal regio's waar de missie met sterk wisselend succes werkzaam is geweest. Uit de gigantische rijkdom aan details ontstaat een mozaïek van regionale verscheidenheid. Op Flores ging het goed. Daar ontstond een modern katholieke kerk die veel weg had van voorbeelden in Nederland. De wedijver met de protestanten op de naburige eilanden Timor en Sumba verliep soms moeizaam maar op de minuscule Kai-eilanden (ten zuiden van Nieuw-Guinea) toonden de missionarissen meer begrip voor traditionele geloofsopvattingen dan de collega's op Flores, laat staan de zendelingen ter plaatse. In westelijk Nieuw-Guinea (thans Papua geheten) kregen de missionarissen te maken met koppensnellerij, polygamie en 'rituele' promiscuïteit. Door niet helemaal afwijzend te staan tegenover traditionele geloofsopvattingen wist de missie Dayaks in de binnenlanden van Kalimantan (Borneo) voor Rome in plaats van Mekka te laten kiezen. In het grotendeels protestantse Noord-Sulawesi (Celebes) werden ze echter gemarginaliseerd, terwijl op het grote eiland Sumatra helemaal weinig vooruitgang werd geboekt. Java, ten slotte, bood een dusdanige ruime mate van variatie dat Steenbrink terugdeinst voor generalisaties.

In een geschiedkundig werk van dit type lijkt er geen plaats te zijn voor een meer theoretische of abstracte vraagstelling. Maar de schijn bedriegt. Op subtiele wijze introduceert de auteur in de loop van het relaas enkele vraagstukken van wijdere strekking. Eén daarvan betreft de concurrentiestrijd tussen de geloofsrichtingen. Katholieken tegen protestanten, in het bijzonder nadat de kunstmatige verdeling van de kolonie in interessesferen was verlaten, christenen tegen animistische religies, katholieken plus animisten tegen islam. Het woord 'race' in de betekenis van 'wedloop' valt dan ook opvallend vaak. Het is vermakelijk te lezen hoe bij voorbeeld de katholieken de protestanten op Sumba wisten af te troeven door goed onderwijs aan te bieden óók aan kinderen uit dorpen waar de zendelingen al actief waren. Juist het katholieke onderwijs is terecht door Steenbrink geduid als een van de voornaamste bijdragen van katholieken aan de koloniale samenleving. Een ander belangrijk thema, dat helaas ietwat onderbelicht blijft, is de link met de koloniale politiek, met name het Ethisch Beleid dat vanaf 1901 werd uitgedragen door de autoriteiten. Uit meerdere episodes blijkt dat persoonlijke opvattingen van gezagsdragers tegenover godsdienst in het algemeen en de katholieke kerk in het bijzonder soms de doorslag gaven in de ruimte die de missie kreeg. Interessant is ook hoe de verzuiling anders uitpakte in de kolonie dan in het moederland, onder meer omdat de katholieke kerk in Nederlands-Indië zich eerder op de bovenlaag van de bevolking richtte dan op de arbeidende klasse.

In 1940 bestond het katholieke volksdeel in Nederlands-Indië voor 16 procent uit Europeanen, met inbegrip van Indo-Europeanen en 84 procent Indonesiërs, waaronder vele Chinezen. Dit roept de vraag op naar de segmentatie op etnische grondslag binnen de katholieke kerk in een samenleving die volledig gedefinieerd was door etnisch onderscheid. Op meerdere plaatsen in dit werk wordt verteld over de opleiding van inheemse Indonesische priesters maar uit sociaalhistorisch oogpunt was een rigoureuze analyse van dergelijke vraagstukken gewenst.

Er is geen twijfel over dat dit boek, samen met het voorgaande deel, als hét standaardwerk zal dienen voor de kennis van de katholieken in Indonesië onder Nederlands koloniaal bewind. Het boek bevat veel herkenbaars, zeker voor katholieken, en prikkelt de lezer tegelijkertijd tot nadenken over interessante vraagstukken.

J. Thomas Lindblad
Universiteit Leiden